

HISTÒRIA GENERAL DE LA COMUNICACIÓ

Curs 1983-84.

Departament: Aspectes socials de la informació.

Professor: Enric Marín Otto

A partir d'una concepció de cultura (material i intelectual) entesa com un conjunt articulat de sistemes de significació, tota societat humana pot ser analitzada des de la perspectiva de la producció, distribució i apropiació-consum d'unitats culturals significants. Qualsevol intent d'analitzar un ecosistema comunicatiu històricament determinat (dinàmic i internament contradictori) no pot limitar-se a la descripció dels missatges que circulen pel cos social i la seva vehiculació, sino que ha de concedir atenció prioritària a les modalitats de codificació i decodificació específiques de cada cultura, així com a l'organització social dels mecanismes informatius-comunicatius. Des d'aquesta perspectiva teòrica, l'objecte central de la història de la comunicació consisteix en esbrinar el paper jugat per l'organització de la comunicació social entre les classes socials, i entre aquestes i l'Estat.

El curs està concebut en funció de l'interès prioritari dels processos històrics que van donar lloc a la gènesi de la cultura de masses, i a la seva consolidació i universalització. Per tal d'aconseguir aquest objecte, el programa s'articula en tres blocs:

Primer ("Bloc introductori"): definició teòrica i metodològica de la disciplina, amb una breu referència al passat llunyà que té per objecte relativitzar històricament els models culturals més propers a la nostra realitat.

Segon ("Cultura i comunicació a les societats pre-industriel·les"): descripció dels ecosistemes comunicatius europeus tradicionals, i el llarg procés de transició cap els models culturals propis del capitalisme industrial.

Tercer ("Revolució industrial, subversió de l'ecologia comunicativa tradicional i cristal·lització de la cultura de masses"): ànalisi de

les implicacions de la irreversible urbanització de la societat en el terreny de la comunicació social, així com de la consolidació de les societats de masses (articulades sobre la base de la separació sancionada per les relacions socials de domini econòmic, polític i ideològic), i d'un sistema internacional -global- jeràrquic d'informació-comunicació. La panoràmica dibuixada en aquest últim bloc del programa hauria de permetre l'estudi de les tendències observables actualment en el terreny de l'organització de la comunicació social, tot fixant-se en les possibilitats de control social que les noves tecnologies ofereixen als Estats.

PROGRAMA:

A) BLOC INTRODUCTORI

1. Història, semiòtica i antropologia. Producció material i producció intel·lectual: coneisió unitària dels processos productius. La cultura com sistema de sistemes de signes. Ecologia comunicativa i models culturals. Organització social i organització de la comunicació social. Poder i comunicació. Circuits comunicatius i relacions de classe. Comunicació i programació social: sexe, classe i nació. Comunicació, ideologia i vida quotidiana. Comunicació interpersonal, col·lectiva i de masses.

2. Comunicació animal i comunicació humana: natura i cultura. Les possibilitats humanes per a la comunicació: el llenguatge verbal i la seva interrelació amb els altres llenguatges. Llengua i cultura. La Revolució neolítica: economia, sexism i poder. Explotació de la natura i estissió de l'experiència còsmica monística: el dualisme religiò/polític i l'ordenació de la vida quotidiana (temps i espai).

B) CULTURA I COMUNICACIÓ A LES SOCIETATS EUROPEES PRE-INDUSTRIALS

3. Estructures socials, econòmiques i polítiques pròpies del mode de producció feudal. Cultura rural i cultura urbana: castell, llogaret, vila. Monestirs, llibres, ordres mendicants. Comunicació oral i comunicació icònica. Religions primitives (bruixeria) i cristianisme. Inquisició. Del pelegrinatge a les creuades. Les llengües romàniques i el control sobre els codis lingüístics. Romànic. Art cortesà. Joglars, "vagans", etc. Crisi del sistema feudal, rellançament del

comerç i urbanització. Transports, descobriments i unitat del món. Rutes, fires i tècniques comercials. Secularització de la cultura. Universitats. Codificació de l'alta cultura. Gòtic i classicisme. Humanisme i Renaixement. Tècnica i ciència. La cultura clàssica i el racionalisme. Imprenta. Noticiarisme. La lògica familia-individu-Estat. La Reforma. Discurs polític i discurs religiós: "El Princep". Comunicació col·lectiva: el control sobre els mitjans i sobre les modalitats de codificació i decodificació. La normativització de les noves llengües: les gramàtiques.

4. Cap a les monarquies absolutes. Centralització estatal i desenvolupament de la teoria política. Reforma i Contra-Reforma. Codificació de les tècniques de propaganda política. Revolta camperola i revolta burgesa. Xilografia i cultura popular. Dissidència i heretgia: l'enfortiment de la Inquisició. Economia monetaria i ètica capitalista: la dialèctica valor d'ús/valor de canvi. Cap al periodisme regular. L'evolució de l'art: el manierisme.

5. Mercantilisme i colonialisme. L'exportació de models culturals europeus: l'eurocentrisme androcèntric. Monarquies absolutes, enfortiment de l'Estat i creixement del control de la comunicació col·lectiva. Xarxa burocràtica i cohesió "nacional": el concepte "Estat-nació". Serveis postals. Premsa periòdica. Necessitats comunicatives de les ciutats: oficines d'informació i col·locació. Elaboració del teixit ideològic-cultural liberal-burgès. Ciència i religió. Il·lustració i Encyclopédisme. La lluita per la llibertat d'informació (llibertat d'empresa). Extensió de la lògica de l'espectacle. La tradició oral. El pamphlet, la cançó i el teatre. Art i societat: el barroc. La revolució del gravat. Producció i unitat familiar. La codificació dels éssers no productius: asils, presons i manicomis. Dualitat social i anti-estatisme popular. Tres exemples: França, Anglaterra i Holanda.

c) REVOLUCIÓ INDUSTRIAL, SUBVERSió DE L'ECOLOGIA COMUNICATIVA TRADICIONAL I CRISTALITZACIó DE LA CULTURA DE MASSES.

6. La revolució industrial i la gènesi de la societat de masses. La construcció de l'Estat capitalista: societat civil i societat política. La progressiva complexitat de les sobreestructures ideològiques

i polítiques. La secularització del consens. Les noves formes de control ideològic i programació social. Redefinició de la lògica patriarcal. Producció industrial, disciplina de treball i ordenació del temps (seu i feina). Migracions i massificació de les ciutats. Temps urbà i noves dimensions de l'espai (el rellotge). L'Estat com a racionalitzador de l'escissió públic/privat. La família com a unitat de consum. La "Declaració dels drets de l'home": ciutadania i articulació de les divisióss socials de sexe i classe. La identitat cultural del proletariat urbà. La màquina de vapor i les noves possibilitats de la comunicació col·lectiva. Art i revolució: la dissolució de l'art contemporani.

7. De la comunicació col·lèctiva cohesionadora a la comunicació col·lectiva disagregadora: premsa doctrinal i premsa informativa de masses. Llibertat d'empresa i llibertat d'informació. De la democràcia censatària al sufragi universal (masculí). Abolició dels "impostos sobre el saber". Finançació publicitària i premsa barata. La cristal·lització dels codis periodístics: de la interpretació de la realitat a l'oferta de pautes per a la seva interpretació. Ordenació interna del diari i concepció del món. Les agències informatives: Ch. Havas i J. Reuter. L'organització del proletariat i la lluita per mitjans de comunicació propis. Locomotora i fotografia. Romanticisme i realisme.

8. Del capitalisme liberal al capitalisme monopolista. Producció industrial i massificació dels elements significants. Temps i productivitat. L'ésser humà com a mercaderia. Valor simbòlic versus valor-sígnificació. Democràcia i opinió pública: escola i premsa de masses (la fin de la tradició oral). Premsa sensacionalista i premsa d'opinió. El repartiment imperialista del món: els vedats informatius. L'hegemonia britànica en el sistema comunicatiu-informatiu internacional. Cap al nou predomini de la comunicació audiovisual: fotografia i cartelisme. La imatge de les masses. El fotogravat. Iconografia i paisatge urbà. Les Exposicions universals. Cultura de masses i programació social. La lògica de l'espectacle. Joc versus esport. La concepció mèdica del cos humà. La redifinició de la família nuclear. L'ideal de progrés i el mite de la individualitat.

9. Imperialisme i militarisme. La revolució dels transports i la progressiva unitat cultural universal. El reforçament de l'hegemonia britànica al si de l'ordre internacional de la informació. El centre i la periferia del sistema mundial. Telefonia i telegrafía. Concentració de la indústria cultural. Màquines fonedoras de tipus. Increment de les tirades a la premsa escrita i reforçament de les agències informatives. Informació i esforç bèlic. Conductisme i publicitat. El llençatge publicitari. L'inici de l'era de l'automòbil. El turisme. La divulgació de la cambra fotogràfica. El teatre. El naixement del cinema. Els primers còmics moderns.

10. L'hegemonia mundial dels estats industrials. La cultura occidental: implicacions de l'occidentalisme en els discursos científic i ideològic-polític. Desenvolupament de les Ciències socials: els primers estudis sobre la societat de masses. Crisi de la democràcia liberal. Moviment obrer i reforçament dels aparells coercitius de l'Estat: ampliació del sector públic i creixent control de la vida privada. Organització internacional de la informació: de l'hegemonia britànica a l'hegemonia nordamericana. Cultura i mites "made in U.S.A.": entre el "Reader's Digest" i Hollywood. Cinema i discurs històric. L'americana way of life. La indústria del disc. La moda. El disseny industrial. La ràdio i la propaganda política de masses. Tres models d'utilització de l'aparell de comunicació de masses per l'Estat: els E.U.A., l'Alemanya nazi i la U.R.S.S.

11. Guerra freda, política de blocs i desenvolupament de la indústria armamentista: cibernetica i indústria electrònica comunicativa. De la televisió als satèl·lits de comunicació. La crisi de la premsa escrita. Publicitat i llenguatge: l'ordre simbòlic i el subconscient col·lectiu. Multinacionals i colonització vertical de les consciències: progressiva uniformitat de la cultura i inflació informativa. Els desequilibris estructurals de la nova ecologia comunicativa. El centre i la perifèria del sistema mundial davant de l'organització internacional de la comunicació de masses. La crisi del sistema de valors liberals: accentuació de l'autoritarisme estatal i perfeccionament del control social. La difusió de l'assistència psiquiàtrica. Les modalitats de control sobre els mitjans i sobre els codis. Tecnocràcia: el poder de la raó i la

raó del Poder. Energia electrònica-atòmica, automatització i informatització de la societat. La convergència de les formes-Estat. La visió de l'esquerra tradicional. De la cultura "underground" a les radios lliures. La contra-informació. El contradictori ressorgiment de les identitats culturals nacionals colonitzades. L'estètica de l'unisex i la crisi d'identitat sexual: discriminació, igualtat, diferència (per un feminism i un masculinisme deliberats-alliberats?). Les noves tecnologies comunicatives i la perspectiva de "1984"...

BIBLIOGRAFIA BÀSICA DE CONSULTA:

- M. VV. Semiótica y praxis. A. Redondo Editor.
- J. Baudrillard. La economía política del signo. Siglo XXI.
- J. Baudrillard. Cultura y simulacro. E. Kairós.
- J.D. Bernal. Historia social de la ciencia. E. Península.
- W. Benjamin. Discursos interrumpidos I. E. Taurus.
- R. Cayrol. Presse écrite et audiovisuelle. P.U.F.
- G. Duby. Historia social e ideología de las sociedades. E. Anagrama.
- T.T. Hall. Más allá de la cultura. E. Gustavo Gili.
- J. Habermas. Historia y crítica de la opinión pública. E. Gustavo Gili
- A. Hauser. Historia social de la literatura y el arte. E. Guadarrama.
- E.J. Hobsbawm. Las revoluciones burguesas. E. Guadarrama.
- E.J. Hobsbawm. La era del capitalismo. E. Guadarrama.
- J.L. Lotman y la Escuela de Tartú. Semiótica de la cultura. E. Cátedra
- M. McLuhan. La Galaxia Gutenberg. Ed. 62.
- J. Mattelart. Multinacionales y sistemas de comunicación. E. Siglo XXI
- L. Pérez Brignoli y C.F.S. Cardoso. Los métodos de la Historia. E. Crítica.
- J.A. Ramírez. Medios de masas e historia del arte. E. Cátedra.
- P. Rositi. Historia y teoría de la cultura de masas. E. Gustavo Gili.
- J. Rossi-Landi. El lenguaje como trabajo y como comercio. Rodolfo Alfonso Editor.
- J. Rubert de Ventós. De la modernidad. E. Península.
- E.P. Thompson. Tradición, revuelta y conciencia de clase. E. Crítica.
- M. Vázquez Montalbán. Historia y comunicación social. E. Bruguera.
- J. Neill. El periódico (Orígenes, evolución y funciones de la prensa)